

Анотація

Юзікова Н.С. Формування політики запобігання та протидії злочинності неповнолітніх у контексті міжнародних норм та рекомендацій. – Стаття.

Дослідження національної нормативної бази, рекомендацій Європейського Союзу, документів ООН та ЮНІСЕФ свідчить про те, що питання всебічного захисту прав та інтересів дитини у сучасному суспільстві, проблеми протидії суспільно неприйнятній, у тому числі й злочинній, поведінці неповнолітніх є об'єктом постійної уваги з боку законодавчих органів держави та міжнародних установ.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, захист прав дитини, поведінка неповнолітніх.

Summary

Yuzikova N.S. Forming of prevention policy and counteraction to criminality of minor in a context international norms and recommendations. – Article.

Discovering of national normative base, recommendations of the European Union, documents of the United Nations and UNICEF testifies that the object of the constant attention of the state government and the international organs is a question of all-round protection of the rights and interests of the child in a modern society, problems of counteraction to criminal behaviour of minors.

Key words: juvenile delinquency, child protection, juvenile behavior.

УДК 343.915(477)

Є.М. Вечерова

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ НЕКАРАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На міжнародній науковій конференції «Методологічні проблеми правової науки» (13–14 грудня 2002 р., м. Харків) вченими провідних наукових установ та навчальних закладів України було підкреслено, що з точки зору методології сучасної юриспруденції особливо важливе значення має функціональний метод пізнання державно-правових явищ [1, с. 227-237], який надає змогу виявити значення певного феномена для соціальних структур, частинами яких такий феномен виступає.

Саме тому, як видається, дослідження некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх в Україні має включати його функціональний аналіз.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених проблем. В окресленій сфері важливе значення мають наукові розробки таких дослідників у галузі кримінального права та криминології, як, наприклад, Д.І. Анісімов, В.К. Дуюнов, Г. Зер, Л.М. Карнозова, О.В. Козаченко, Н. Крісті, В.М. Кудрявцев, В.О. Меркулова, Ф.К. Набіуллін, Н.А. Орловська, Ю.С. Пудовочкін, М. Райт, М.Г. Сорочинський, Г.Ф. Хохряков, Д.А. Шестаков, та ін.

Цілі статті. Однак у більшості робіт проблематика некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх висвітлювалася в контексті окремих питань кримінально-правового впливу як такого та, як правило, лише в кримінально-

правовому контексті. Внаслідок цього важливі для системного розуміння цього феномена аспекти залишаються недостатньо дослідженими або недослідженими взагалі. Враховуючи викладене, в межах даної статті будуть розглянуті теоретико-правові питання, пов'язані з функціональним призначенням некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови, «функціональність» – це практичність, корисність [2, с. 1335]. Дане поняття є похідним від терміна «функціональний», тобто пов'язаний з виконанням певної функції [2, с. 1335]. У свою чергу, «функція» (від лат. *functio* – виконання, здійснення) – призначення, роль чого-небудь [2, с. 1335].

Наведені визначення дають змогу стверджувати, що скласти уявлення про функціональне призначення того чи іншого явища можна лише за допомогою використання системного підходу до його вивчення.

Системний підхід до розуміння функціонального призначення некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх дає можливість розглядати останній з позицій аналізу його значення для досягнення функцій (цілей, завдань) кримінального закону, який виступає системою вищого рівня.

З приводу виокремлення та аналізу функцій кримінального закону слід зазначити, що з урахуванням того, що кримінальний закон є зовнішнім виразом галузі кримінального права, в літературі представлені погляди, які пов'язують функції кримінального закону з функціями кримінального права. Наприклад, В.Д. Філімонов наділяє кримінальне право лише однією охоронною функцією, розділяючи її на дві складові: функцію попередження злочинів та їхніх суспільно-небезпечних наслідків (попереджувальна функція) та функцію відновлення порядку суспільних відносин, порушених вчиненням злочину (відновлювальна функція, або функція відновлення соціальної справедливості) [3, с. 60]. У свою чергу, Н.О. Лопашенко вважає, що кримінальному праву притаманні попереджувально-охоронна та регулятивна функції [4, с. 78]. О.І. Чучаєв стверджує, що поряд з охоронною та попереджувальною існує ще й виховна функція кримінального права [5, с. 8]. В.В. Мальцев виділяє охоронну, регулятивну та функцію забезпечення справедливості в кримінальному праві [6, с. 294]. В.І. Антипов пише про регулятивну, охоронну, виховну та попереджувальну (превентивну) функції кримінального права [7, с. 4].

Найбільш розгорнутий характер носить позиція Г.А.Бойцова, який вважає за можливе в кримінальному праві виділити сім основних функцій: превентивну, регулятивну, правовідновлювальну, ціннісно-орієнтаційну, соціально-інтегративну, системно-правову та функцію забезпечення легітимності державної влади [8, с. 52-53].

У свою чергу, в КК України законодавець чітко вказав на його (кримінального закону) завдання. Так, у ч. 1 ст. 1 КК України йдеться про: а) охорону прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань; б) забезпечення миру і безпеки людства; в) запобігання злочинам.

Таким чином, якщо не надавати особливого значення різниці термінів «охорона» та «забезпечення», то можна виділити дві функції кримінального закону, які закріплені нормативно: охоронну та попереджувальну (запобігання злочинам).

Як бачимо, функціональний аналіз кримінального закону становить таке його (закону) розуміння, за якого ми абстрагуємося від казуальних аспектів його функціонування та приймаємо для себе внутрішні, іманентно притаманні, закону (як соціальній цілісності) характеристики [9, с. 410].

Ми вважаємо, що ці функції кримінального закону утворюють певну єдність, адже з метою охорони своїх об'єктів кримінальний закон попереджує суспільно небезпечні посягання на них чітко визначеними засобами. Крім того, попереджувальна функція фактично поглинає функцію виховну, адже превенція первинних або рецидивних злочинів із необхідністю включає в себе виховні аспекти, особливо коли йдеться про неповнолітніх.

Принципова важливість ролі, яку відіграє попереджувальна функція кримінального закону, на наш погляд, підкреслюється ще й тим, що вона чітко визначає його місце в системі засобів протидії злочинності. Тим самим цей аспект буття кримінального закону становить кримінологічний інтерес, що надає можливості розглядати види кримінально-правового впливу з урахуванням їх кримінологічної «складової».

Виходячи з цього та зважаючи на цілі даної статті, в подальшому ми зосередимося на питаннях щодо значення (ролі) некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх в контексті попереджувальної функції кримінального закону, адже «некаральність» цього впливу викликає питання щодо доцільності його існування саме в контексті попередження злочинів.

Попереджувальна функція кримінального закону (загальна та спеціальна превенція) завдячує певною мірою його каральному потенціалу, який не слід нівелювати. Покарання – обов'язкова форма кримінально-правового впливу, без якої немає кримінального закону, кримінального права, неможливе попередження злочинності, але воно не панацея від усіх бід, і переоцінювати його попереджувальний вплив не слід. І більше того, що воно може дати, вимагати від нього не можна. Прикладом тому є періодична постановка в літературі питань про «кризу покарання».

Криза покарання виявляється, по-перше, в безперервному зростанні рівня зареєстрованої злочинності в більшості країн. По-друге, незважаючи на те, що людство випробувало за свою історію різні види покарань, жоден з них не дав очікуваних результатів. По-третє, у високому і відносно стабільному рівні рецидиву, який не знижується від впливу каральних заходів [10, с. 318-319].

Криза покарання має місце і на рівні правозастосування, що пов'язано з наявністю усталених професійних стереотипів каральної спрямованості серед працівників системи органів кримінальної юстиції, адже певна їх частина сприймає звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання та його відбування як «пробачення» злочинця та невдачу слідства.

Щодо безпосередньо неповнолітніх в літературі зазначається, що можливості кримінального покарання з огляду реалізації всіх його цілей відносно неповноліт-

ніх значно скромніші в порівнянні з можливостями його позитивного впливу на дорослих злочинців, а негативні результати застосування кримінального покарання до неповнолітніх набагато ширші і глибші, ніж при застосуванні покарання до повнолітніх злочинців [11, с. 147].

Зокрема, досліджуючи психологічні ефекти ув'язнення неповнолітніх в місцях позбавлення волі, Г.Ф. Гумірова вказує на те, що під впливом механізмів десоціалізації у виховній колонії у засудженого розвиваються такі властивості особи, як моральне утриманство, відсутність відчуття обов'язку і громадянської зрілості, інфантилізм, невідповідність зовнішніх форм поведінки і внутрішніх глибинних процесів. У їх середовищі культивуються жорстокість, безсердечність, цинізм, сила. Засуджені у виховній колонії в порівнянні з однолітками мають більше відхилень у психічному розвитку. Багато хто з них не уміє чинити опір труднощам, обмежувати свої потреби [12, с. 14]. Слід пам'ятати й про те, що при застосуванні до неповнолітніх покарання дуже гостро постає проблема стигматизації. Засудження, ставлячи тавро злочинця, відчиняє підлітку двері до кримінальної субкультури, навіть якщо він залишається на свободі. Якщо ж він опиняється в колонії, в цьому замкненому страшному світі, підліток змушений адаптуватися до спотвореного соціуму [13, с. 63].

Все вищевикладене засвідчує, що позитивних змін у поведінці неповнолітніх правопорушників не можливо досягти лише за допомогою такої форми кримінально-правового впливу, як покарання.

Вимогою часу стає вирішення кримінально-правових завдань з мінімальними втратами, а по можливості з користю для винного, його близьких і суспільства в цілому; потрібний гнучкий, доцільний підхід до реагування на випадки вчинення злочинів, що припускає надання широких можливостей для застосування на практиці заходів некарального кримінально-правового впливу [14].

Висновки. Внаслідок цього можна дійти висновку, що на сучасному етапі немає підстав пов'язувати попереджувальну функцію кримінального закону виключно або переважно з покаранням, особливо коли йдеться про неповнолітніх.

Література

1. Міжнародна наукова конференція «Методологічні проблеми правової науки» // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – №1. – С. 227-237.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Филимонов В.Д. Охранительная функция уголовного права / В.Д. Филимонов. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 198 с.
4. Лопашенко Н.А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика / Н.А. Лопашенко. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 339 с.
5. Уголовное право России. Общая часть: учеб. под ред. проф. А.И. Рарога. – М.: Ин-т междунар. права и экономики им. А.С. Грибоедова, 1998. – 320 с.
6. Мальцев В.В. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности / В.В. Мальцев. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 694 с.
7. Александров Ю.В., Антипов В.И., Володько Н.В. и др. Уголовное право Украины: Общая часть. Учебник / отв. ред. Кондратьев Я.Ю.; под ред. Клименко В.А., Мельника Н.И. – К.: Атіка, 2002. – 448 с.

8. Уголовное право России: Общая часть: учебник / под ред. Н.М. Кропачева, Б.В. Волженкина, В.В. Орехова. – СПб.: Издат. Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2006. – 1064 с.
9. Орловська Н.А. До питання про кримінологічне значення виховної функції кримінального закону / Н.А. Орловська // Правове життя сучасної України: тези доп. Всеукраїнської наукової конференції «Правове життя сучасної України» / Відп. ред. д-р юрид. наук, проф. Ю.М. Оборотов ; Одеська національна юридична академія. – О.: Фенікс, 2008. – С. 410-412.
10. Гишинский Я. Криминология. Курс лекций / Яков Гишинский. – СПб.: Питер, 2002. – 384 с.
11. Мицкевич А.Ф. Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия / А.Ф. Мицкевич. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. – 329 с.
12. Гумирова Г.Ф. Правовые и психологические аспекты оптимизации исправления осужденных к лишению свободы несовершеннолетнего возраста: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Г.Ф. Гумирова. – Самара, 2009. – 21 с.
13. Карнозова Л.М. Восстановительный подход к правосудию для несовершеннолетних / Л.М. Карнозова // Восстановительная ювенальная юстиция. – М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2005. – С. 56-104.
14. Дуюнов В.К. О совершенствовании содержания и структуры уголовного закона / В.К. Дуюнов / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.sartracc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/duyunov\(18-04-07\).htm](http://www.sartracc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/duyunov(18-04-07).htm).

Анотація

Вечерова Є.М. Функціональність як передумова розвитку некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх в Україні. – Стаття.

У статті розглядаються питання, що стосуються функціонального призначення некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх. На основі вивченого матеріалу робиться висновок про те, що на сучасному етапі немає підстав пов'язувати попереджувальну функцію кримінального закону виключно або переважно з покаранням.

Ключові слова: неповнолітній, кримінально-правовий вплив.

Summary

Vechevova E.M. Functionality as pre-condition of development of unpunitive criminal and legal influence to minor in Ukraine. – Article.

Questions which touch the functional setting of unpunitive criminally-right influence on minor are examined in the article. On the basis of the studied material drawn a conclusion that there are not grounds to link the preventive function of penal law exceptionally or mainly with punishment on the modern stage.

Key words: minor, criminally and legal influence.

УДК 343.851:343.541-053.6

С.В. Романцова

НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЗМІ

У сьогоденних неоднозначних реаліях не можуть не викликати занепокоєння доволі часті випадки посягання на сексуальну недоторканність дітей. Незважаючи на те, що законодавством передбачено низку досить радикальних мір покарання (у т.ч. кримінального) за вчинення діянь у цій сфері, усе ж чимало підлітків різної статі стають жертвами сексуального насильства. Отже,